

Kálvin János (1509-1564)

Előadó: Czentnár Simon

A reformáció Franciaországban

A XVI. századi reformáció Franciaországban nagyban függött I. Ferenc francia király politikájától. Bár egységre törekedett birodalmában, bizonytalan kapcsolatban volt a protestánsokkal: egyszer támogatólag, másszor támadólag tűnt fel velük kapcsolatban. Egyrészt próbált haladó szellemiséget képviselni, szimpatizált a humanizmussal és reneszánszsal, másrészt mégis helyet adott az „új irányzat” (általa „forradalmi elemeknek” nevezett) csoport üldözésének.

Kálvin és az egyetem

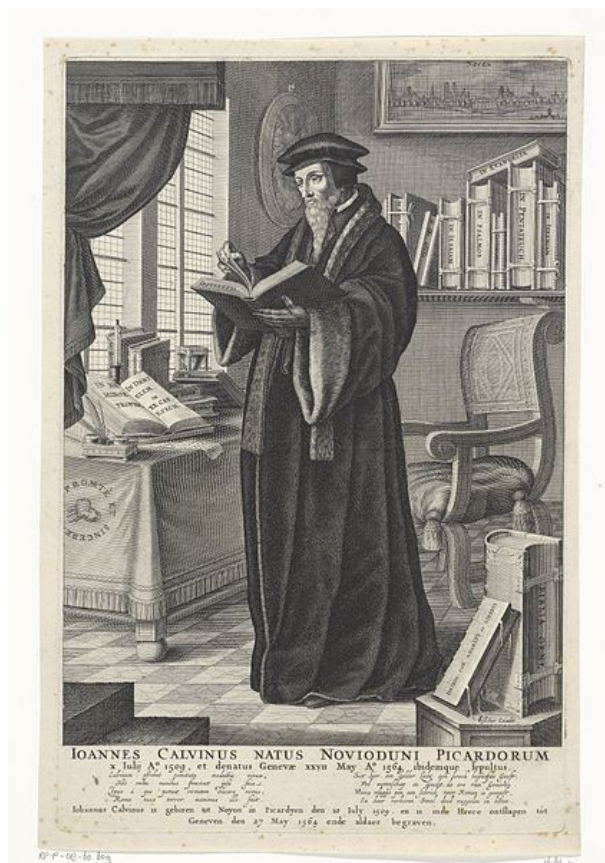
Kálvin 1509-ben született a franciaországi Noyonban. Szüleitől vallásos nevelést kapott. Apja papi hivatást szánt fiának. 14-15 évesen Párizsban tanult filozófiát és készült egyetemi teológiai tanulmányaira. Már ebben az időben találkozott a szigorú középkori teológiával (a skolasztikus tanításokkal). Egyetemre azonban már nem teológiára ment, hanem jogot végzett Orléans-ban. Itt szerezte meg a klasszikus szerzők alapos ismeretét, a humanista szemléletet és módszerességet, a rendszerező szemléletet. Erasmust az elterjedt nézetnek megfelelően valóban követi, az eredeti szövegforrásokhoz nyúl vissza, de Erasmust sokszor kritizálta is, amiről kevesebbet szoktunk szólni.

Kálvin és a Szentírás

Újra Párizsban folytatta tanulmányait, első kiadott könyvével, Seneca *De Clementia* című művéhez írt kommentárjával lépett be a tudományos életbe. S bár jogi karriert szeretett volna befutni, saját beszámolója szerint Isten egy hirtelen fordulattal megváltoztatta a szívét és elültette benne a vágyakozást, hogy a Szentírást tanulmányozza. Addig nem nyugodott, míg a „tisztább tanítást” meg nem találta – s ennek helye a Biblia volt. Amikor Istenre gondolt, korábban mindig félelem töltötte el, de az evangéliumban megnyugvást talált – mégpedig akkor, amikor az „új mozgalom” egészséges tanításában találkozott vele.

Elsősorban Luther tanai hatottak gondolkodására unokabátyján, Robert Pierre-en keresztül. Az új tanítás elfogadása miatt 1533-ban menekülnie kellett Párizsból. Kálvin barátja, Nicolas Cop (a párizsi egyetem akkori rektora) beszédébe már evangéliumi szellemű gondolatokat foglalt, és a beszéd megírásában valószínűleg Kálvinnak is jelentős szerepe volt. Ezért kellett mindkettőjüknek menekülnie Párizsból, majd Franciaországból.

Több barátja is az üldözések áldozatául esett. Először Bázélbe menekült. Első műve, melyet az evangéliumi hitvallás szellemében írt, már Párizsban megjelent, de nagyobb formátumú munkáit Bázélben kezdte kiadni. A legnagyobb művének tartott *Institutio* első kiadása ekkor jelenik meg (1536). Első fejezetének felütése, mely a keresztyén ember alapvető hozzáállásáról szól, máig

meghatározza a reformátusok gondolkodását: „Egész bölcsességünk, amelyet igaz, valóságos bölcsességnek kell tartanunk, két részből áll: Isten és önmagunk ismeretéből.” (*Institutio*, 1.1.1.)

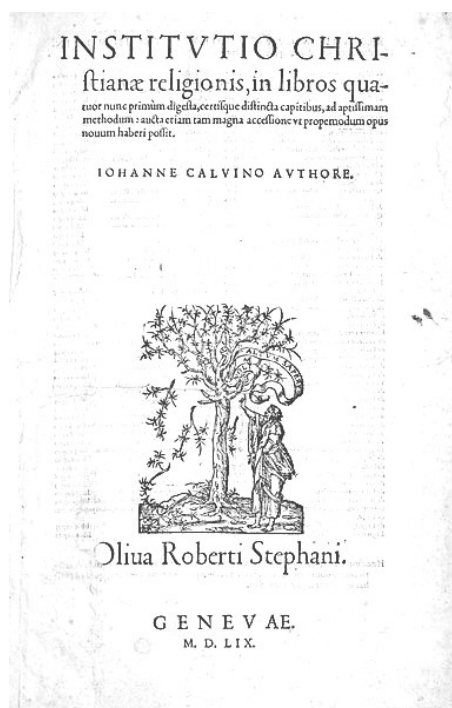
Ütközőpontok Kálvin életében

1. Kálvin szakított a hagyománnyal? – Kálvin nehezen szakított az egyházzal. Tisztelte, ám úgy látta, tanításában elhajolt az evangéliumtól. Mégsem szakított az egyházi hagyománnyal. Amiről azt tartotta, hogy megegyezik a Biblia tanításával, azt megtartotta. Ha azt gondolnánk, hogy a reformáció szakított az elődökkel, akkor ez Kálvinra nézve biztosan nem igaz: nagyon jól ismerte az egyházatyákat, rengeteget épített gondolataikra, sokszor idézte őket, és ahol lehet, egyetértett velük. Természetesen ez nem jelent szolgai alkalmazkodást: ahol szükséges, éles kritikát is megfogalmaz velük szemben, ha úgy látja, hogy gondolataik ellentmondanak a Szentírásnak.

...ez a Lélek adatott nekünk, ti. Isten ingyen jóságából kaptuk ajándékba, s nem pedig érdemeinkért fizetségképpen. Ezt helyesen jegyezte meg Augustinus. Ellenben az Isten szeretetét már tévesen magyarázta. Azt mondja, hogy állhatatosan viseljük a szerencsétlenségeket, s azért erősödünk meg a reménységre, mert a Lélek által újjászületvén szeretjük az Istent. Ez ugyan kegyes mondás, de semmi köze Pál felfogásához. Mert Pál itt a szeretet szót nem cselekvő, hanem szenvedő értelemben használja (vagyis azt a szeretetet jelöli vele, amellyel Isten szeret minket, s nem azt, amellyel mi szeretjük őt). (Kálvin magyarázata a Róma 5,5-höz)

Magyarázatában nem volt elhamarkodott: a korábban elsajátított módszerekkel lelkiismeretesen magyarázta, tudományos igénnyel vizsgálta a Szentírást. Ismerte a görög és héber nyelvet is.

Hol állt tehát Kálvin az akkori zűrzavaros egyházi helyzetben? Róma és az (abban a korban szélsőséges) anabaptisták között próbált állást foglalni. Bár sokat vitázott velük, az anabaptistákkal még elfogadóbb volt (a felesége is baptista volt), az unitáriusokat azonban már nem tudta elfogadni az egyház tagjaiként. Titkos reménye az volt, hogy az Egyház újra meggyógyul a szétszakadozottságából.

Sajátosan kálvini tanítások:

- Isten kegyelme hálás életre indít!
- Szentírás (Ó- és Újszövetség) egységét hangsúlyozta, a Szentírás története arról szól, hogy Isten szövetséget köt az emberrel.
- Jelmondata a 25. zsoltár alapján: „Szívemet égő áldozatul neked adom, Uram!”
- Minden tekintetben Istennek adott minden dicsőséget: „Egyedül Istené a dicsőség!” („Soli Deo gloria!”)

2. Kálvin életműve – Kálvin magát írásmagyarázónak tartotta. Életműve két nagy oszlopon áll: az *Institutio* rendszerező művén (kulcs a Biblia olvasásához; a hit összegzése, 1536-tól kezdve írta, 1559-ig többször átdolgozta), és a legalább ugyanolyan nagy formátumú a Szentírás-magyarázata is: az egész Bibliát végigmagyarázta, csak a Jelenések könyvéhez nem írt kommentárt. Néhány kommentárt nem ő maga írt le: egyetemi előadásait jegyezték le gyorsírással, ő csak átnézte a lejegyzéseket. Harmadik nagy műve lehetne a prédikációk

gyűjteménye: rendszeresen prédikált is, és magyarázta a hívők számára a Szentírást. Bibliaórákat is tartott: kifejezetten kérte a jelenlevőket, hogy szóljanak hozzá a magyarázathoz, javítsák, ha valamit máshogy látnak, mondják el ők is gondolataikat.¹

A test bölcsessége nem eléggé emelkedett ahhoz, hogy Istent és az Isten dolgait felfogja, hacsak Isten Lelke meg nem világosítja. (Institutio, 2.2.19.)

Isten országának ügyében és a lelki megértésben „még a legkiválóbb szellemű emberek is vakabbak a vakondnál.” (Institutio, 2.2.18.)

3. Kálvin és Genf – Még 1536-ban Genfben hívta Guillaume Farel. A várossal szeszélyes kapcsolata volt: feszült politikai helyzet és zűrzavaros társadalmi állapotok fogadták, ahová egyébként már Kálvin előtt eljutott a reformáció. Az „új” tanításokat azonban inkább a szabadosság ürügyének tekintették: már nincs törvény, nincs világi felsőbbtség, ami őket korlátozhatná. Kálvin elkezdte kiépíteni az genfi egyházszervezetet, mely egészen a társadalmi élet különböző szintjeiig is hatással volt. A pártoskodás elkerülése érdekében közösen elfogadott hitvallást szorgalmazott, de már a városvezetésnél ellenállásba ütköztek: a város túlságosan megosztott volt (antitrinitáriusok és anabaptisták jelenlétével) ahhoz, hogy egységes hitvallást fogalmazzon meg. A káosz folytatódott, fokozódott a hangulat Kálvin ellen, akit végül 1538-ban kitiltottak a városból. Kálvin Strasbourgba menekült. Itt igyekezett a francia menekülteket felkarolni, hitükben bátorítani, levélben és személyesen is foglalkozott velük.

1541-ben mégis visszahívták Genfben, hogy rendet tegyen. Ekkor már elfogadta a városvezetés Kálvin egyházi rendtartását, és a városvezetés hathatós támogatásával megindulhatott a közélet megújítása. Az élet és a tanítás tisztaságát sürgette. A város ugyanakkor továbbra is makacs volt, feszültségek, nehézségek és fenyegetések között folyt a munka.

Az egyháztanács – Kálvin János közreműködésével – mindent elkövetett az idősek, az árvák, az özvegyek, a betegek és a gyermekek megsegítése érdekében. A reformátor figyelme kiterjedt az éjjeli őrzőre és a hulladék eltakarításának módszereire is, de nem tűrte a térdnadrág viseletét és a táncot sem. Hogy Kálvin mégsem volt Genf teljhatalmú ura, arra bizonyíték, hogy sok kezdeményezését nem tudta keresztülvinni a városban.²

Genf, a genfi egyház és Kálvin helyzete az 1550-es évek végére viszonylag stabilizálódott. Genf politikai és vallási menekültek otthonává válhatott. 1559-ben megalapította a Genfi Akadémiát – mely azóta is nemzetközi színvonalú egyeteme Svájcnak. Egész Európából érkeztek hallgatók.

4. Kálvin és Szervét – Szervét Mihály hírhedt Szentháromság-tagadó volt, s ezzel a keresztyénség lényegét érintő kérdéseket támadta. Tanítása többek között az olyan lázongásoknak és polgári engedetlenségeknek adott alapot (akár a katolikus, akár protestáns fejedelmekkel szemben), melyek Genfben is szétzilálták. Először Bázélból, majd Strasbourgból is menekült. Kálvin először nem is akarta, hogy Genfben menjen; előbb csak beszélni szeretett volna vele, mert meg volt győződve arról, hogy a tévtanításokat először is tanítással kell „legyőzni”, nem más eszközökkel. Szervét nem jelent meg a megbeszélte időpontban – nem volt hajlandó a párbeszédre. A katolikus inkvizíció egyébként már 1553-ban halálra ítélte, de Szervét megszökött, így csak távollétében, jelképesen végezték ki.

1 Peres Imre: Kálvin János újszövetségi kommentárjai, in: Kendeffy G. – F. Romhányi B. (szerk.): *Szentírást, hagyomány, reformáció. Teológia- és egyháztörténeti tanulmányok*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2009, 56–69.

2 Németh Máté: Kálvin és a népszerűtlen genfi reformok, <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=41210> (letöltés dátuma: 2017. szeptember 24.)

Ezután Szervét Genfbe menekült, ahol a városvezetés börtönbe csukatta. Kálvin még itt is beszélni akart a tévtanítóval. „A városvezetés saját felelősségére, a svájci református városok szakvéleményével egybehangzóan mondta ki az ítéletét Szervét felett.”³

Szervét ügye nem csupán a szólás-, vélemény- és vallásszabadságról szólt. Szervét abban a helyzetben közveszélyesnek számított. El kell ismernünk, hogy Kálvin egyetértett Szervét kivégzésével. Ugyanakkor a városi tanács ítélte halálra, törvényszéke világiakból állt, Kálvin csak szakértői minősítésben vett részt a perben, nem állt jogában ítéletet mondani.

Mai vallásszabadsági gondolkodásunk természetesen helyet ad az unitarianizmusnak is. Látnunk kell azonban az akkori helyzetet: a szélsőségeket egész Európában üldözték.

Kálvin tanításának hatásai

- Kulcsszavakban: oktatás, politika, gazdaság, házasság és család, törvény, művészet (Abraham Kuyper).
- Vallási mozgalmak Kálvin tanításának nyomán: Svájc, Skócia (John Knox skót reformátor), angol puritánok (társadalmi jelenlét, tudomány, életszentség), Hollandia, Magyarország, Egyesült Államok, ma Dél-Korea.
- Társadalom és szociális érzékenység
 - szociális reformok
 - Henry Dunant és Gustave Moynier: a vöröskereszt alapítói
 - William Wilberforce evangéliumi-anglikán politikus, a modern nyugati rabszolgaság felszámolásának egyik nagy alakja
 - házasság és család szentsége, Szentírásnak megfelelő modell
 - kölcsön-kamat mérséklése (szegénytől és a szorult helyzetben lévőtől nem lehet kamatot kérni, a kölcsönvevőnek több haszna kell, hogy származzon a kölcsönből, mint amekkora a kamat)
- Tudomány és oktatás:
 - felelősség és szabadság a tudományos kutatásban
 - nevelés szerepének fontossága
 - társadalmi jelenlét és szerepvállalás
 - Harvard, Yale egyetemek
 - Karácsony Sándor pedagógiai és filozófiai munkássága
- Filozófia és gondolkodás:
 - Alvin Plantinga 2016-ban elnyerte a Templeton-díjat
 - Francis Schaeffer
 - a világ megismerhető
 - Isten általános kegyelme a tudományokban
 - Krisztus- és megváltásközpontú gondolkodás – a megszentelődés hangsúlyjaival
- Politika és gazdaság:
 - Oliver Cromwell és a puritánok: megítélésük többször negatív a fanatikusság miatt, ám esetükben is látnunk kell a kort (csak úgy, mint a francia forradalom „vívmányait” és jelszavait is elfogadjuk)
 - Abraham Kuyper holland lelkész, Hollandia kormányfője és államfője (egyetemalapító) volt. A kálvinizmust mint a kultúrát átformáló életrendszert mutatta be: gondolatmenete a teremtés, bűneset, megváltás. Alapelvei (1873):
 - nemzeti egység az individualizmus helyett
 - igazság az erőszak helyett
 - imperializmus elvetése: a földi tekintélyek felett Isten az egyetlen legitim hatalom

3 Willem Van't Spijker: *Kálvin élete és teológiája*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2003, 88.

- szabadság és szentség (megszentelődés)
 - mindezekon túl harcolt az állam szekularizációja, az emberséges gazdaság, a méltóság és a munka megbecsülése mellett
 - Alapvető hozzáállása: Isten szuverenitása és az ember bűnössége
- Gazdaság:
 - uzsorakamat mérséklése
 - szegények és elnyomottak felkarolása
 - közösségi etika
 - egészséges piaci verseny
 - teljesítmény és hivatás (ld. Max Weber gazdasági elméleteit)
 - 2009-ben a Times az elkövetkező időszak tíz legnagyobb hatású gondolkodásának tartja. („10 Ideas Changing the World Right Now – Calvinism is back!”)

Ajánlott irodalom:

Kálvin János: *Institutio: A keresztyén vallás rendszere I-II.*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2014.

Willem Van't Spijker: *Kálvin élete és teológiája*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2003.